

Міграційні освітні траєкторії українських дітей: проблеми за результатами анкетування батьків

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2026.7.1-9/14>

Чепель Р.В.

<https://orcid.org/0009-0006-0957-1768>

Науковий керівник: Аріон О.В.,
к.геогр.н., доцент кафедри географії України

Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, м. Київ, Україна
romaukropua2003@gmail.com

Надійшла до редакційної колегії 10.12.2025

Прийнята: 15.04.2026

Анотація. У статті досліджено освітні проблеми українських дітей, які перебувають у міграції, за результатами онлайн-анкетування їхніх батьків. Емпіричну базу становлять відповіді понад 600 респондентів – батьків українських школярів, які проживають у країнах Європи та окремих країнах Азії після початку широкомасштабного російського вторгнення в Україну 2022 року. Онлайн-анкетування здійснено з 3 січня по 5 травня 2025 р. через українські діаспорні спільноти в Telegram, WhatsApp та Facebook. Методологічною основою дослідження є тематичний контент-аналіз відкритих відповідей із подальшою інтерпретацією результатів у межах соціально-географічного підходу. Виокремлено шість груп проблем: надмірне навчальне навантаження дітей у двох освітніх системах; мовні й адаптаційні труднощі в школах країн перебування; організаційні виклики, пов'язані з часовими поясами, розкладом і форматом занять. Показано, що міграційні процеси формують транснаціональний освітній простір, у якому родини змушені поєднувати інтеграцію дітей у школи країн перебування зі збереженням зв'язку з українською мовою, культурою та освітою. Обґрунтовано потребу в гнучких, дозованих і підтримувальних моделях навчання, які не дублюють повну шкільну програму, а відповідають реальним потребам дітей у міграції.

Ключові слова: міграційні процеси, українські діти за кордоном, альтернативна освіта, освітнє навантаження, україномовна освіта, освітні потреби.

Ukrainian children's educational trajectories in migration: problems based on a parents' survey

Chepel R.V.

<https://orcid.org/0009-0006-0957-1768>

Scientific supervisor: Arion O.V.,
PhD in Geography, Associate Professor of the Department of Geography of Ukraine

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine
romaukropua2003@gmail.com

Abstract. The article examines the educational challenges faced by Ukrainian children living in migration, based on the results of an online survey of their parents. The empirical basis is the answers of more than 600 respondents - parents of Ukrainian schoolchildren residing in European countries and selected countries in Asia following the onset of Russia's full-scale invasion of Ukraine in 2022. The online survey was conducted from January 3 to May 5, 2025, through Ukrainian diaspora communities on Telegram, WhatsApp, and Facebook. The methodological framework of the study is a thematic content analysis of open-ended responses, followed by the interpretation of results within a socio-geographical approach. Six groups of problems were identified: excessive academic workload for children studying in two educational systems; linguistic and adaptation difficulties in host-country schools; organizational challenges related to time zones, schedules, and lesson formats; unequal access to Ukrainian-language educational content; tensions between the quality,

scope, and feasibility of additional learning; and parents' distrust regarding potential politicization of educational content. It is shown that migration processes shape a transnational educational space in which families are forced to integrate children into host-country school systems while maintaining connections to the Ukrainian language, culture, and education. The study substantiates the need for flexible, moderate, and supportive learning models that do not duplicate the full school curriculum but instead respond to the real needs of children in migration.

Keywords: migration processes, Ukrainian children abroad, alternative education, educational workload, Ukrainian-language education, educational needs.

Вступ. Широкомасштабна війна проти України спричинила одну із найбільших міграційних криз у Європі XXI століття: за офіційними даними Міністерства закордонних справ України, на консульському обліку за кордоном перебувають приблизно 8,5 млн українських громадян, значну частку яких становлять сім'ї з дітьми шкільного віку (Ukraine and Refugee, 2024). За даними міжнародних організацій, переважна більшість дітей шкільного віку інтегрована у системи освіти країн перебування, однак стикається з низкою бар'єрів – мовних, соціальних, організаційних (Ensuring continued, 2023).

Одночасно українська держава й громадянське суспільство прагнуть зберегти для цих дітей освітню й культурну тяглість: доступ до української мови, історії, громадянської освіти, а також можливість повернення до української системи освіти після завершення активної фази війни. Це стимулює розвиток альтернативних освітніх форматів: онлайн-курсів, додаткових занять, “шкіл вихідного дня”, дистанційних програм, що доповнюють освіту в країні перебування (Situation Analysis of Children in Ukraine, 2024).

У науковій та експертній літературі дедалі частіше підкреслюється роль так званих “heritage language schools” – суботніх / позашкільних закладів, де діти діаспори вивчають мову та культуру країни походження (Anderson et al., 2024). Для українського контексту це питання набуває особливої ваги, адже йдеться не лише про підтримку двомовності, а й про збереження національної ідентичності в умовах воєнної загрози, вимушеної міграції та примусової русифікації дітей на окупованих територіях (Ourdan, 2024).

Водночас розвиток альтернативних форм освіти неминуче висвітлює “зворотний бік” процесу: перевантаження дітей, дезорієнтацію батьків, організаційні та управлінські виклики. Ці проблеми часто лишаються “за кадром” офіційних звітів, але виразно проявляються у відкритих відповідях батьків.

Метою даної статті є опис та систематизація освітніх проблем українських дітей у міграції, виявлених за результатами опитування батьків щодо альтернативних освітніх ініціатив. Завдання дослідження: охарактеризувати дизайн і вибірку проведеного опитування; виділити основні проблемні кластери, що постають у текстах батьків; інтерпретувати ці проблеми у площині освітнього менеджменту та географії міграційних процесів; запропонувати рекомендації щодо запровадження альтернативних освітніх форматів для українських дітей за кордоном.

Війна за Незалежність України актуалізувала проблематику освіти українських дітей у міграції, яка розглядається як у офіційних публікаціях UNICEF та OECD, так і у вітчизняних наукових публікаціях (Khyzhniak, Kovalchuk, 2023; Vasylchenko, 2024; Ushnevych, 2025). Серед іншого у цих дослідженнях акцентовано увагу на труднощах адаптації дітей до освітніх систем країн перебування, мовних бар'єрах, соціально-психологічних викликах, поєднанні місцевої та української освіти, а також потребі в підтримці українського освітнього компонента. Окремий напрям становлять дослідження «heritage language education», представлені зокрема в працях (Anderson et al., 2024; Hollebeke et al., 2023) де підкреслюється значення діаспорних освітніх ініціатив для збереження мови, культури та ідентичності дітей мігрантів. Ця тематика має вже досить тривалу історію дискусій. Ряд проблемних питань,

зокрема пов'язаних з регіональною специфікою вивчення «рідної» мови та формуванням нового освітнього поля, було узагальнено в монографії (Brinton et al., 2008).

Таким чином, запропоноване дослідження продовжує наявну наукову дискусію, але фокусується саме на виявленні практичних проблем і потреб українських родин за кордоном, ґрунтуючись на відкритих відповідях батьків як джерелі.

Матеріали і методи досліджень. Джерельну базу дослідження становлять результати опитування батьків українських дітей, які тимчасово проживають за кордоном. Опитування проводилося в період з 3 січня по 5 травня 2025 року шляхом поширення Google-форми в українських діаспорних спільнотах у соціальних мережах Telegram, WhatsApp та Facebook. Посилання на анкету було розміщене в батьківських та регіональних групах українців у країнах Європи (зокрема Німеччині, Польщі, Італії, Ірландії, Іспанії та ін.). Такий підхід забезпечив доступ до географічно розпорошеної, але цільової аудиторії – батьків, зацікавлених у збереженні зв'язку дітей з українським середовищем.

Загалом було отримано 667 валідних анкет. Усі респонденти – батьки (або законні представники) дітей шкільного віку, які навчаються у школах країн перебування та/або користуються українськими дистанційними освітніми ресурсами. Вибірка є цільовою й репрезентує найбільш активних учасників онлайн-спільнот української діаспори.

Для обробки застосовано тематичний контент-аналіз із елементами індуктивного кодування: на першому етапі здійснено відкрите кодування, під час якого висвітлювались повторювані смисли та проблеми, згадані батьками; на другому – коди згруповано в більш широкі проблемні кластери; на третьому етапі здійснено кількісну оцінку частоти згадок окремих тем і крос-аналіз за окремими змінними (за наявності – країна проживання, вік дитини, загальне ставлення до додаткового навчання).

Анкета містила блок закритих запитань (ставлення до додаткових освітніх ініціатив, бажані форми навчання, предмети, графік тощо) та ключове відкрите запитання: “Чи є у вас побажання чи пропозиції щодо ініціатив, які могли б підтримати освіту вашої дитини українською мовою в умовах проживання за кордоном?”. Відповіді саме на це відкрите запитання стали предметом поглибленого якісного аналізу. Загалом отримано 564 відповіді. На етапі підготовки даних: вилючено технічні відповіді, що включали лише контактні дані. Відповіді “нема”, “ні”, “без коментарів” віднесено до окремої категорії “відсутність додаткових пропозицій”. До контент-аналізу залучено всі змістовні текстові фрагменти (від коротких фраз до розгорнутих абзаців).

Результати та їх аналіз. У результаті аналізу відкритих відповідей батьків було виокремлено п'ять основних груп проблем, пов'язаних з освітою українських дітей у міграції та участю в альтернативних освітніх ініціативах. Насамперед ідеться про надмірне навчальне навантаження дітей у двох освітніх системах, мовні й адаптаційні труднощі в школах країн перебування, організаційні виклики, пов'язані з часовими поясами, розкладом і форматом занять, нерівний доступ до україномовного освітнього змісту, напругу між якістю, обсягом і доцільністю додаткового навчання, а також недовіру частини батьків до можливих проявів політизації освітнього контенту. Розглянемо визначені проблеми більш детально.

1. Перевантаження дітей внаслідок навчання у двох освітніх системах. Найчастіше у відповідях згадувалася проблема надмірного навантаження. Батьки описували ситуації, коли їхні діти повний навчальний тиждень відвідують школу країни перебування, додатково мають заняття чи репетиторів (мовні курси, підтримка з окремих предметів) і від них очікується участь ще й у ряді додаткових україномовних освітніх активностей.

У відповідях зустрічаються формулювання на кшталт: “Дитина не витримує дві школи одночасно”, “Діти дуже втомлені після місцевої школи, у них має залишатися хоч якийсь вихідний”, “Боїмося, що через перевантаження дитина зненавидить українську школу”.

Батьки наголошують, що в умовах війни та міграції психологічна стійкість і благополуччя дітей часто важливіші за додаткові академічні успіхи. Це співзвучно

міжнародним дослідженням, які показують, що надмірна орієнтація на академічні результати без урахування емоційного стану учнів призводить до стресу й вигорання (Education survey..., 2023).

З точки зору управління альтернативними ініціативами це означає зміщення фокусу з дублювання шкільної програми на *доповнення*; обґрунтоване обмеження обсягу занять; відмову від великих обсягів домашніх завдань та можливість гнучкого залучення до додаткових активностей (наприклад, участь лише в окремих модулях).

2. *Мовні та адаптаційні труднощі в школах країн перебування.* На другому місці визначилася велика група проблем щодо мовного бар'єру та адаптації дітей у місцевих школах. У відповідях батьки зазначали, що їхні діти не завжди розуміють зміст уроків через недостатній рівень володіння мовою країни перебування; період адаптації супроводжується стресом, нерозумінням вимог, труднощами у спілкуванні з однолітками, а значна частина сімейних ресурсів витрачається саме на системну підтримку навчання в місцевій школі.

У таких умовах додаткові україномовні освітні ініціативи можуть мати подвійний ефект: з одного боку – стати опорою, допомогти “пояснити складні теми рідною мовою”; з іншого – перетворитися на ще одне джерело напруги у випадку, якщо структура занять не враховуватиме загальний обсяг навантаження і психологічний стан дитини.

Показово, що чимало батьків прямо пов'язують академічні складнощі з психологічним станом дитини: “брак мови” напряму корелює з “відчуттям меншовартості”, “страхом помилитися”, “небажанням ходити до школи”. Це підтверджує, що будь-які додаткові ініціативи мають будуватися як підтримувальні, а не як “друга повноцінна школа”.

3. *Організаційні виклики: час, формат, простір.* Наступна група проблем охоплює організаційні аспекти участі дітей у додаткових ініціативах, пов'язані зокрема з тим, що українські родини проживають у різних часових поясах, мають різні розклади місцевих шкіл. Часто вечірні години (коли можна було б проводити онлайн-заняття) уже позначені втомою дітей, а вихідні дні батьки хочуть зберегти як простір для сімейного відпочинку. Крім того, у відповідях із невеликих міст і окремих країн батьки скаржилися на відсутність поблизу українських суботніх шкіл або необхідність долати значні відстані за для їх відвідування. Це підсилює попит на онлайн-формати, але водночас створює ризики “екранної втоми”.

Внаслідок вище зазначених проблем серед батьків є запит на короткі заняття у зручний час, наявність записів уроків, можливість приєднуватися до окремих модулів/курсів, а не до “повного навчального плану”.

Такі відповіді свідчать, що географічна розпорошеність українських родин у поєднанні з різними режимами життя вимагає максимально гнучких рішень, які можна адаптувати до конкретної сімейної ситуації.

4. *Нерівний доступ до україномовного освітнього змісту.* Актуальною проблемою став доступ до україномовного освітнього контенту. Аналіз відповідей дозволив виділити кілька типових ситуацій: в одних країнах/містах є активні українські школи, центри, гуртки; натомість в інших – “українських занять у місті немає”, або “є, але дуже далеко/дорого”, або вони працюють нерегулярно. Частина батьків змушена самостійно шукати ресурси, формувати міні-групи, винаймати репетиторів.

Це створює просторову нерівність: місце проживання дитини визначає, наскільки вона може підтримувати зв'язок з українською освітою. У такому контексті онлайн-ініціативи потенційно здатні змінити цю нерівність, але лише за умови, що не мають надто високого “порогу входу” (вартість, складність реєстрації, технічні вимоги) і дають саме той зміст, якого бракує у місцевій школі: українська мова, література, історія, культура, підготовка до українських іспитів.

Ці висновки цілком узгоджуються з міжнародними дискусіями про роль “heritage language schools” у вирівнюванні можливостей збереження рідної мови й культури для дітей мігрантів (Anderson et al., 2024).

5. *Напруга між якістю, “вагою” та доцільністю додаткового навчання.* І нарешті остання група відповідей засвідчує напругу між очікуваннями батьків щодо якості додаткових освітніх ініціатив і реальними можливостями дітей долучатися до такого навчання в умовах міграції. З одного боку, батьки наголошують на потребі в системному підході, наявності продуманих програм, кваліфікованих педагогів, сучасних методик, а також курсів, орієнтованих на підготовку до НМТ/ДПА. З іншого боку, вони висловлюють побоювання, що формат «повноцінної другої школи» може стати для дитини надмірним навантаженням і зробити участь в українських освітніх ініціативах практично нереалістичною.

У відповідях часто простежується запит на якісний, але помірний за обсягом формат навчання: більш короткі заняття, інтерактивні й проєктні форми роботи, обмежену кількість домашніх завдань, можливість вибору окремих предметів або модулів. Для частини батьків важливо також, щоб сертифікати чи свідоцтва пропонувалися лише там, де вони мають реальне практичне значення, а не перетворювали навчання на додатковий формальний обов’язок.

Отже, для розв’язання цієї проблеми важливо знайти баланс між змістовністю й посиленістю додаткового навчання. З управлінської точки зору йдеться про визначення оптимальної «глибини» та обсягу альтернативної освіти, щоб вона підтримувала дитину, зберігала її зв’язок з українською мовою й культурою, але не дублювала повністю шкільну програму і не посилювала перевантаження.

Висновки. Міграційні процеси істотно змінюють освітні траєкторії українських дітей, створюючи ситуацію одночасної належності до кількох освітніх систем. Альтернативні ініціативи, спрямовані на підтримку української освіти в міграції, виникають як відповідь на цей виклик, але водночас породжують нові проблеми.

Дослідження дозволило виокремити п’ять ключових груп проблем: перевантаження дітей навчанням у двох системах; мовні та адаптаційні труднощі; організаційні виклики, пов’язані з часовими поясами, розкладом і форматом; нерівний доступ до україномовного контенту; напруга між якістю й “вагою” додаткового навчання; недовіра до потенційно політизованого контенту.

У процесі дослідження з’ясовано, що батьки загалом підтримують ідею додаткових україномовних освітніх ініціатив, але наголошують, що вони мають відповідати певним вимогам. Зокрема, бути гнучкими за часом і форматом, дозованими за обсягом, прозорими за цінностями й змістом, а також зосередженими на темах, які не можуть бути розкриті в місцевій школі (мова, культура, історія України).

З позицій освітнього менеджменту й географії міграцій важливо розглядати такі ініціативи як елемент *транснаціонального освітнього простору*, де просторові й часові бар’єри подолані, але натомість зростає значення організації, координації та довіри.

Проведене дослідження показало ефективність опитування як методу визначення освітніх проблем і орієнтирів українських дітей, які перебувають у міграції. Отримані результати можуть бути використані для розробки рекомендацій місцевим органам управління освітою, діаспорним громадам та громадським організаціям щодо проєктування альтернативних освітніх форматів, ключові орієнтири яких – збереження української ідентичності, підтримка психологічного благополуччя та уникнення перевантаження дітей.

Заява про конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Список використаних джерел.

- Anderson, J., Argyri, E., Ashtari, N., Cannizzaro, G., Egnatz, L., Emilsson Peskova, R., Hristozova, M., Little, S., Mehmedbegovic-Smith, D., Nahodilova, J., Paulovicova, N., & Wahlin, M. (2024). Global Call for Action for Heritage Language Education. Heritage Language Global Think Tank. URL: <https://menntavisindastofnun.hi.is/is/global-call-hle>
- Brinton, D.M., Kagan, O., & Bauckus, S. (Eds.). (2008). Heritage Language Education: A New Field Emerging (1st ed.). Routledge. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315092997>

<https://doi.org/10.17721/2786-4561.2026.7.1>.<http://constructgeo.knu.ua>

- Education survey reveals impact of war on Ukraine's students (2023). UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/international-education-quality-research>.
- Ensuring continued learning for Ukrainian refugees (2023). *Education at a Glance 2023: OECD Indicators*. URL: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2023_e13bef63-en/full-report/ensuring-continued-learning-for-ukrainian-refugees_7bef46de.html#chapter-d1e1176-6c88a083c8
- Hollebeke, I., Dekeyser, G. N. M., Caira, T., Agirdag, O., & Struys, E. (2023). Cherishing the heritage language: Predictors of parental heritage language maintenance efforts. *International Journal of Bilingualism*, 27(6), 925-941. URL: <https://doi.org/10.1177/13670069221132630>
- Khyzhniak, I., Kovalchuk V. (2023). National consciousness of ukrainian primary students under the conditions of temporary emigration to Germany [Natsionalna samosvidomist ukrainskykh uchniv pochatkovykh klasiv v umovakh tymchasovoi emihratsii v Nimechchynu]. *Professionalism of the Teacher: Theoretical and Methodological Aspects*, (18), 59–78. URL: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.18.2022.272652> (in Ukrainian)
- Ourdan, R. (2024). Ukraine's search for children it says have been deported, indoctrinated and 'Russified' by Moscow. URL: https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/12/14/ukraine-s-search-for-childrn-who-have-been-deported-indoctrinated-and-russified-by-moscow_6736063_4.html.
- Situation Analysis of Children in Ukraine 2024. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports/sitan2024>
- Ukraine and Refugee Response (2024). UNICEF. Revision 1 (July 2024). URL: <https://www.unicef.org/media/159171/file/2024-HAC-Ukraine-rev-July.pdf>
- Ushnevych, S. (2025). Dialogical approach of the famous educator Maria Kitsyuk in forming the speech competence of Ukrainian children in the diaspora [Dialohichniy pidkhid vidomoi osvitanky Marii Kitsiuk do formuvannia movlennievoi kompetentnosti ukrainskykh ditei u diaspori]. *Educational Horizons*. Vol. 61, 2 URL: <https://doi.org/10.15330/obrii.61.2.31-34> (in Ukrainian).
- Vasylchenko, O. (2024). Schooling of ukrainian pupils in Vienna in conditions of forced migration. *Studies in Comparative Education*, (1), 51–59. URL: <https://doi.org/10.31499/2306-5532.1.2024.309763>
- Vidmitska Yu. (2026). How many Ukrainians actually left abroad? The Ombudsman named the exact number. [Skilky ukraintsiv naspravdi vyikhaly za kordon. Ombudsman nazvav tochnu tsyfru]. GLAVCOM. URL: <https://glavcom.ua/country/society/skilki-ukrajintsiv-naspravdi-vijikhali-za-kordon-ombudsmen-nazvav-tochnu-tsifru-1096101.html> (in Ukrainian).